ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (τέταρτο τμήμα)

της 3ης Οκτωβρίου 2000 *

Στην υπόθεση C-371/97,

που έχει ως αντικείμενο αίτηση του Tribunale civile e penale di Venezia (Ιταλία) προς το Δικαστήριο, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρου 234 ΕΚ), με την οποία ζητείται, στο πλαίσιο της διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου μεταξύ

Cinzia Gozza κ.λπ.

και

Università degli Studi di Padova κ.λπ.,

η έκδοση προδικαστικής αποφάσεως ως προς την ερμηνεία της οδηγίας 82/76/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 26ης Ιανουαρίου 1982, περί τροποποιήσεως της οδηγίας 75/362/ΕΟΚ περί αμοιβαίας αναγνωρίσεως των διπλωμάτων, πιστοποιητικών και άλλων τίτλων ιατρικής και περί των μέτρων προς διευκόλυνση της πραγματικής ασκήσεως του δικαιώματος εγκαταστάσεως και του δικαιώματος της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών, καθώς και της οδηγίας 75/363/ΕΟΚ περί του συντονισμού των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων που αφορούν τις δραστηριότητες των ιατρών (ΕΕ L 43, σ. 21),

* Γλώσσα διαδικασίας: η ιταλική.

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τέταρτο τμήμα),

συγκείμενο από τους D. A. O. Edward (εισηγητή), πρόεδρο τμήματος, A. La Pergola και H. Ragnemalm, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: P. Léger
γραμματέας: H. von Holstein, βοηθός γραμματέας,

λαμβάνοντας υπόψη τις γραπτές παρατηρήσεις που κατέθεσαν:

— η Ιταλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον καθηγητή U. Leanza, προϊστάμενο της υπηρεσίας διπλωματικών διαφορών του Υπουργείου Εξωτερικών, επικουρούμενο από τον O. Fiumara, avvocato dello Stato,

— η Ισπανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την P. Plaza García, abogado del Estado,

— η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από τον E. Traversa, νομικό σύμβουλο,

έχοντας υπόψη την έκθεση ακροατηρίου,

αφού άκουσε τις προφορικές παρατηρήσεις της C. Gozza κ.λπ., εκπροσωπουμένων από τους R. Mastroianni, δικηγόρο Cosenza, και P. Piva, δικηγόρο Βενετίας, και της Ισπανικής Κυβερνήσεως, εκπροσωπουμένης από τη N. Díaz Abad, abogado del Estado, κατά τη συνεδρίαση της 6ης Απριλίου 2000,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 11ης Μαΐου 2000,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Με διάταξη της 7ης Οκτωβρίου 1997, που περιήλθε στο Δικαστήριο στις 27 Οκτωβρίου 1997, το Tribunale civile e penale di Venezia υπέβαλε, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρου 234 ΕΚ), δύο προδικαστικά ερωτήματα ως προς την ερμηνεία της οδηγίας 82/76/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 26ης Ιανουαρίου 1982, περί τροποποιήσεως της οδηγίας 75/362/ΕΟΚ περί αμοιβαίας αναγνωρίσεως των διπλωμάτων, πιστοποιητικών και άλλων τίτλων ιατρικής, και περί των μέτρων προς διευκόλυνση της πραγματικής ασκήσεως του δικαιώματος εγκαταστάσεως και του δικαιώματος της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών, καθώς και της οδηγίας 75/363/ΕΟΚ περί του συντονισμού των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων που αφορούν τις δραστηριότητες των ιατρών (ΕΕ L 43, σ. 21).

2 Τα ερωτήματα αυτά ανέκυψαν στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ της C. Gozza και 635 λοιπών εναγόντων, αφενός, και του Università degli Studi di Padova (στο εξής: Πανεπιστημίου της Πάδουα), του Ministero dell'Università e della Ricerca Scientifica e Tecnologia (Υπουργείου Πανεπιστημίου και Επιστημονικής και Τεχνολογικής Έρευνας), του Ministero della Sanità (Υπουργείου Υγείας) και του Ministero della Pubblica Istruzione (Υπουργείου Δημόσιας Εκπαίδευσης), αφετέρου, όσον αφορά το δικαίωμα των ειδικευομένων ιατρών για «δέουσα αμοιβή» κατά την περίοδο της εκπαιδεύσεώς τους.

Η κοινοτική ρύθμιση

3 Η οδηγία 75/362/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 16ης Ιουνίου 1975 (ΕΕ ειδ. έκδ. 06/001, σ. 196, στο εξής: οδηγία περί αναγνωρίσεως), αποσκοπεί στην αμοιβαία αναγνώριση των διπλωμάτων, πιστοποιητικών και λοιπών τίτλων ιατρικής και περιλαμβάνει μέτρα προς διευκόλυνση της αποτελεσματικής ασκήσεως του δικαιώματος εγκαταστάσεως και ελεύθερης παροχής υπηρεσιών. Η οδηγία 75/363/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 16ης Ιουνίου 1975 (ΕΕ ειδ. έκδ. 06/001, σ. 209, στο εξής: οδηγία περί συντονισμού), αποσκοπεί στον συντονισμό των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων που αφορούν τις δραστηριότητες των ιατρών. Οι οδηγίες αυτές τροποποιήθηκαν, μεταξύ άλλων, με την οδηγία 82/76.

4 Η οδηγία περί αναγνωρίσεως διακρίνει τρεις περιπτώσεις αναγνωρίσεως των διπλωμάτων ειδικού ιατρού. Όταν το αντικείμενο της ειδικότητας είναι κοινό σε όλα τα κράτη μέλη και περιλαμβάνεται στον κατάλογο του άρθρου 5, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής, η αναγνώριση είναι αυτόματη (άρθρο 4). Όταν η ειδικότητα είναι κοινή σε δύο ή περισσότερα κράτη μέλη και διαλαμβάνεται στο άρθρο 7, παράγραφος 2, η αναγνώριση είναι αυτόματη μεταξύ των κρατών αυτών (άρθρο 6). Τέλος, το άρθρο 8 ορίζει ότι, όσον αφορά τις ειδικότητες που δεν περιλαμβάνονται ούτε στην απαρίθμηση του άρθρου 5 ούτε σε εκείνη του άρθρου 7, το κράτος μέλος υποδοχής μπορεί να απαιτεί από τους υπηκόους των κρατών μελών να πληρούν τις προϋποθέσεις εκπαιδεύσεως που προβλέπονται συναφώς από το δικό του εσωτερικό δίκαιο, λαμβάνοντας ωστόσο υπόψη τις περιόδους εκπαιδεύσεως που έχουν συμπληρωθεί από τους υπηκόους αυτούς και πιστοποιούνται με τίτλο εκπαιδεύσεως χορηγούμενο από τις αρμόδιες αρχές του κράτους μέλους καταγωγής ή προελεύσεως, εφόσον οι εν λόγω περίοδοι αντιστοιχούν σε εκείνες που απαιτούνται στο κράτος μέλος υποδοχής για τη σχετική ειδίκευση.

5 Η οδηγία περί συντονισμού προβλέπει, όσον αφορά την αμοιβαία αναγνώριση των διπλωμάτων, πιστοποιητικών και λοιπών τίτλων ειδικού ιατρού, ορισμένη εναρμόνιση των προϋποθέσεων που αφορούν την εκπαίδευση και την πρόσβαση στις διάφορες ιατρικές ειδικότητες.

6 Στη δεύτερη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας αυτής αναφέρεται ότι, προκειμένου να συντονιστούν οι προϋποθέσεις εκπαιδεύσεως του ειδικού ιατρού, πρέπει να προ-

βλεφθούν «ορισμένα ελάχιστα κριτήρια που να αφορούν την πρόσβαση στην ειδίκευση, την ελάχιστη διάρκεια αυτής, τον τρόπο και τον τόπο όπου πρέπει να πραγματοποιείται, καθώς και τον έλεγχο στον οποίο πρέπει να υπόκειται» και, στην τελευταία αυτή περίοδο, προστίθεται ότι «τα κριτήρια αυτά αφορούν μόνον τις ειδικότητες που είναι κοινές σε όλα τα κράτη μέλη ή σε δύο ή περισσότερα κράτη μέλη».

7 Το άρθρο 2, παράγραφος 1, της οδηγίας περί συντονισμού, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 9 της οδηγίας 82/76, καθορίζει τις ελάχιστες προϋποθέσεις στις οποίες πρέπει να ανταποκρίνεται η εκπαίδευση που οδηγεί στην απόκτηση διπλώματος, πιστοποιητικού ή άλλου τίτλου ιατρικής ειδικότητας. Η εκπαίδευση αυτή πρέπει, μεταξύ άλλων, σύμφωνα με το άρθρο 2, παράγραφος 1, στοιχείο γ', να πραγματοποιείται κατά πλήρη απασχόληση και υπό την εποπτεία των αρμοδίων αρχών ή οργανισμών σύμφωνα με το σημείο 1 του παραρτήματος.

8 Σύμφωνα με το άρθρο 3 της οδηγίας περί συντονισμού, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 10 της οδηγίας 82/76, τα κράτη μέλη δύνανται να επιτρέψουν ειδίκευση κατά μερική απασχόληση. Η εν λόγω κατά μερική απασχόληση εκπαίδευση πρέπει να παρέχεται σύμφωνα με το σημείο 2 του παραρτήματος.

9 Το παράρτημα της οδηγίας περί συντονισμού, που προστέθηκε με το άρθρο 13 της οδηγίας 82/76 και το οποίο τιτλοφορείται «Χαρακτηριστικά της ειδικεύσεως κατά πλήρη απασχόληση και της ειδικεύσεως κατά μερική απασχόληση», ορίζει τα εξής:

«1. *Ειδίκευση κατά πλήρη απασχόληση*

Πραγματοποιείται σε ατομικές θέσεις αποκτήσεως ειδικότητας αναγνωρισμένες από τις αρμόδιες αρχές.

Προϋποθέτει τη συμμετοχή στο σύνολο των ιατρικών δραστηριοτήτων του τμήματος όπου πραγματοποιείται η εκπαίδευση, συμπεριλαμβανομένων των εφημεριών, ούτως ώστε ο ειδικευόμενος ιατρός ν' αφιερώνει σ' αυτήν την πρακτική και θεωρητική εκπαίδευση όλη την επαγγελματική του δραστηριότητα καθ' όλη τη διάρκεια της εβδομάδας εργασίας και κατά τη διάρκεια όλου του έτους σύμφωνα με τον καθοριζόμενο από τις αρμόδιες αρχές τρόπο. Κατά συνέπεια, οι θέσεις αυτές είναι δεόντως αμειβόμενες.

Η εκπαίδευση αυτή δύναται να διακοπεί για λόγους όπως η στρατιωτική θητεία, [επιστημονικές] αποστολές, κύηση, ασθένεια. Η διακοπή δεν δύναται να συντομεύσει τη συνολική διάρκεια της εκπαιδεύσεως.

2. *Ειδίκευση κατά μερική απασχόληση*

Ανταποκρίνεται στις ίδιες απαιτήσεις με την ειδίκευση κατά πλήρη απασχόληση, από την οποία διακρίνεται μόνον από τη δυνατότητα περιορισμού της συμμετοχής στις ιατρικές δραστηριότητες σε διάρκεια τουλάχιστον ίση με το ήμισυ αυτής που προβλέπεται στο σημείο 1, δεύτερο εδάφιο.

Οι αρμόδιες αρχές μεριμνούν ώστε η συνολική διάρκεια και η ποιότητα της ειδικεύσεως κατά μερική απασχόληση των ειδικευομένων ιατρών να μην είναι κατώτερες αυτών της ειδικεύσεως κατά πλήρη απασχόληση.

Κατά συνέπεια, οι θέσεις αυτές είναι δεόντως αμειβόμενες.»

10 Τα άρθρα 4 και 5 της οδηγίας περί συντονισμού καθορίζουν την ελάχιστη διάρκεια των ειδικεύσεων που οδηγούν στην απόκτηση διπλωμάτων, πιστοποιητικών ή άλλων τίτλων προβλεπομένων στα άρθρα 5 και 7 της οδηγίας περί αναγνωρίσεως και οι οποίες είναι κοινές σε όλα τα κράτη μέλη ή σε δύο ή περισσότερα από αυτά.

11 Το άρθρο 16 της οδηγίας 82/76 προβλέπει ότι τα κράτη μέλη θέτουν σε ισχύ τις νομοθετικές, κανονιστικές και διοικητικές διατάξεις που είναι αναγκαίες για να συμμορφωθούν προς την οδηγία μέχρι τις 31 Δεκεμβρίου 1982 το αργότερο και ενημερώνουν αμέσως περί αυτού την Επιτροπή.

12 Οι οδηγίες περί αναγνωρίσεως και περί συντονισμού και η οδηγία 82/76, μετά τα πραγματικά περιστατικά από τα οποία προκλήθηκε η διαφορά της κύριας δίκης, καταργήθηκαν και αντικαταστάθηκαν από την οδηγία 93/16/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, για τη διευκόλυνση της ελεύθερης κυκλοφορίας των ιατρών και της αμοιβαίας αναγνώρισης των διπλωμάτων, πιστοποιητικών και άλλων τίτλων τους (ΕΕ L 165, σ. 1).

Η εθνική ρύθμιση

13 Οι οδηγίες περί αναγνωρίσεως και περί συντονισμού μεταφέρθηκαν στο εσωτερικό δίκαιο της Ιταλικής Δημοκρατίας με τον νόμο 217, της 22ας Μαΐου 1978 (*GURI* αριθ. 146, της 29ης Μαΐου 1978).

14 Με την απόφαση της 7ης Ιουλίου 1987, 49/86, Επιτροπή κατά Ιταλίας (Συλλογή 1987, σ. 2995), το Δικαστήριο έκρινε ότι η Ιταλική Δημοκρατία, μη θεσπίζοντας εντός της ταχθείσας προθεσμίας τις αναγκαίες διατάξεις για να συμμορφωθεί προς την οδηγία 82/76, παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από τη Συνθήκη ΕΟΚ.

15 Κατόπιν της δικαστικής αυτής αποφάσεως, η οδηγία 82/76 μεταφέρθηκε στο εσωτερικό δίκαιο με το decreto legislativo 257, της 8ης Αυγούστου 1991 (*GURI* αριθ. 191, της 16ης Αυγούστου 1991, στο εξής: νομοθετικό διάταγμα 257). Το εν λόγω νομοθετικό διάταγμα 257 τέθηκε σε ισχύ 15 ημέρες μετά την ημερομηνία δημοσιεύσεώς του.

16 Το άρθρο 4 του νομοθετικού διατάγματος 257 καθορίζει τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των ιατρών που ακολουθούν εκπαίδευση για την απόκτηση ειδικότητας και το άρθρο του 6 προβλέπει μια υποτροφία σπουδών υπέρ αυτών.

17 Σύμφωνα με το άρθρο 6, παράγραφος 1, του ίδιου νομοθετικού διατάγματος 257:

«Όσοι γίνονται δεκτοί στις σχολές ειδικεύσεως (...) σε σχέση με πλήρη απασχόληση για την εκπαίδευσή τους λαμβάνουν για όλη τη διάρκεια της εκπαιδεύσεως, εκτός των περιόδων κατά τις οποίες αναστέλλεται η ειδίκευση, υποτροφία σπουδών καθοριζόμενη σε 21 500 000 ιταλικές λίρες (ITL) για το 1991. Από την 1η Ιανουαρίου 1992, το ποσό αυτό αναπροσαρμόζεται ετησίως με βάση το προβλεπόμενο ποσοστό πληθωρισμού και αναθεωρείται κάθε τρία έτη με απόφαση του Υπουργείου Υγείας (...) με βάση τη βελτίωση του κατώτατου μισθολογικού κλιμακίου που ισχύει για τις συμβάσεις του έμμισθου ιατρικού προσωπικού που απασχολείται σε Εθνική Υπηρεσία Υγείας.»

18 Τέλος, το άρθρο 8, παράγραφος 2, του ίδιου νομοθετήματος διευκρινίζει ότι οι διατάξεις του εφαρμόζονται από το πανεπιστημιακό έτος 1991/1992.

19 Από τη διάταξη περί παραπομπής προκύπτει ότι η διάταξη αυτή ερμηνεύθηκε υπό την έννοια ότι η θεσπισθείσα με το νομοθετικό διάταγμα 257 υποτροφία σπουδών δεν ισχύει, ακόμη και μετά το ακαδημαϊκό έτος 1991/1992, για τους ειδικευόμενους ιατρούς που είχαν γίνει προηγουμένως δεκτοί για ειδίκευση.

Η διαφορά της κύριας δίκης

20 Οι ενάγοντες της κύριας δίκης, όλοι πτυχιούχοι ιατρικής και χειρουργικής, φοιτούσαν σε διάφορες σχολές ειδικεύσεως συνδεόμενες με το Πανεπιστήμιο της Πάδουας κατά το ακαδημαϊκό έτος 1990/1991, αλλά είχαν εγγραφεί για ειδίκευση πριν από το έτος αυτό. Οι ενάγοντες της κύριας δίκης, δεδομένου ότι δεν έτυχαν της υποτροφίας σπουδών που θεσπίστηκε με το νομοθετικό διάταγμα 257, ζήτησαν την αναγνώριση του δικαιώματός τους επί της δέουσας αμοιβής σύμφωνα με τις διατάξεις των οδηγιών περί αναγνωρίσεως, περί συντονισμού και 82/76. Ζήτησαν, κατά συνέπεια, να υποχρεωθεί το Πανεπιστήμιο της Πάδουας και οι λοιποί εναγόμενοι — τα Υπουργεία Πανεπιστημίου και Επιστημονικής και Τεχνολογικής Έρευνας, Υγείας και Δημόσιας Εκπαίδευσης — να τους καταβάλουν τα οφειλόμενα ποσά, των οποίων το ακριβές ύψος θα καθοριζόταν κατά τη διάρκεια της δίκης.

21 Οι εναγόμενοι της κύριας δίκης ισχυρίστηκαν ότι οι επίμαχες οδηγίες δεν μπορούσαν να παραγάγουν άμεσο αποτέλεσμα, για τον λόγο ότι δεν καθόριζαν τον οφειλέτη όσον αφορά την υποχρέωση καταβολής της δέουσας αμοιβής και, ιδίως, δεν διευκρίνιζαν τα κριτήρια βάσει των οποίων θα μπορούσε να καθοριστεί η αμοιβή αυτή.

22 Οι εναγόμενοι της κύριας δίκης υποστήριξαν επιπλέον ότι το νομοθετικό διάταγμα 257 δεν εισήγε καμία διαφορά μεταχειρίσεως μεταξύ των ειδικευομένων ιατρών που είχαν εγγραφεί πριν από το ακαδημαϊκό έτος 1991/1992 (όπως είναι οι ενάγοντες) — στους οποίους η νέα εθνική ρύθμιση δεν εφαρμόζεται — και στους ειδικευόμενους που ενεγράφησαν μετά το ακαδημαϊκό έτος 1991/1992 — στους οποίους εφαρμόζεται η εν λόγω ρύθμιση. Συγκεκριμένα, αντίθετα προς τους ιατρούς που ενεγράφησαν μετά το 1991/1992, οι εγγραφέντες πριν από την ημερομηνία αυτή ιατροί, στους οποίους ανήκουν οι ενάγοντες, ουδόλως υποχρεούνται να απασχολούνται με πλήρες ωράριο ούτε να υπόσχονται επιπλέον να μην ασκούν καμία άλλη επαγγελματική δραστηριότητα. Οι εναγόμενοι της κύριας δίκης δέχθηκαν ωστόσο ότι οι ενάγοντες της κύριας δίκης πραγματοποιούν ειδίκευση κατά μερική απασχόληση.

23 Το Tribunale civile e penale di Venezia, θεωρώντας ότι η λύση της διαφοράς εξαρτάται από την ερμηνεία της οδηγίας 82/76, αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Έχει η οδηγία 82/76/ΕΟΚ, καθόσον προβλέπει ότι η εκπαίδευση των ειδικών ιατρών, τόσο κατά πλήρη όσο και κατά μερική απασχόληση, "αμείβεται δεόντως", την έννοια ότι παράγει άμεσο αποτέλεσμα υπέρ των ειδικευομένων ιατρών και υπό την έννοια ότι τους χορηγεί, έναντι των αρμοδίων διοικητικών αρχών του κράτους, το άνευ περιορισμών δικαίωμα να λαμβάνουν τη δέουσα αμοιβή που συνδέεται με την ασκούμενη στο πλαίσιο της επαγγελματικής εκπαιδεύσεως δραστηριότητα, τούτο δε ακόμη και για τον χρόνο κατά τον οποίο η Ιταλική Δημοκρατία δεν είχε ακόμη θεσπίσει ειδικές διατάξεις;

2) Σε περίπτωση που γίνει δεκτή η ύπαρξη του προαναφερθέντος δικαιώματος, ποια είναι τα κριτήρια καθορισμού της "δέουσας αμοιβής", σε σχέση με την άσκηση της δραστηριότητας της ειδικεύσεως τόσο κατά πλήρη όσο και κατά μερική απασχόληση;»

Επί του παραδεκτού

24 Με τις έγγραφες παρατηρήσεις τους, η Ιταλική και η Ισπανική Κυβέρνηση υποστήριξαν ότι τα ερωτήματα αυτά ήσαν απαράδεκτα.

25 Η Ισπανική Κυβέρνηση ισχυρίζεται ότι τα υποβληθέντα ερωτήματα είναι απαράδεκτα, στον βαθμό που το πλαίσιο των πραγματικών περιστατικών δεν είναι πλήρες.

Κατ' αυτήν, η υποχρέωση καταβολής αμοιβής για τις περιόδους εκπαιδεύσεως που αφορούν τις ιατρικές ειδικότητες, η οποία προβλέπεται στο άρθρο 2, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας περί συντονισμού, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 82/76, επιβάλλεται μόνο για τις ειδικότητες που είναι κοινές σε όλα τα κράτη μέλη ή σε δύο ή περισσότερα από αυτά και υπό την προϋπόθεση ότι οι ειδικότητες αυτές διαλαμβάνονται στα άρθρα 5 ή 7 της οδηγίας περί αναγνωρίσεως. Εν προκειμένω όμως το αιτούν δικαστήριο παρέλειψε να διευκρινίσει την ακριβή φύση των ιατρικών ειδικοτήτων για τις οποίες εκπαιδεύονται οι ενάγοντες της κύριας δίκης.

26 Επί του σημείου αυτού, πρέπει να υπενθυμιστεί ότι το Δικαστήριο έχει ήδη κρίνει με την απόφαση της 6ης Δεκεμβρίου 1994, C-277/93, Επιτροπή κατά Ισπανίας (Συλλογή 1994, σ. I-5515, σκέψη 20), ότι η υποχρέωση καταβολής αμοιβής όσον αφορά τις περιόδους εκπαιδεύσεως για την απόκτηση ιατρικής ειδικότητας, που προβλέπεται στο άρθρο 2, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας περί συντονισμού, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 82/76, επιβάλλεται μόνο για τις ιατρικές ειδικότητες που είναι κοινές σε όλα τα κράτη μέλη ή σε δύο ή περισσότερα από αυτά και οι οποίες διαλαμβάνονται στα άρθρα 5 ή 7 της οδηγίας περί αναγνωρίσεως.

27 Η έλλειψη διευκρινίσεων όσον αφορά την ακριβή φύση των ιατρικών ειδικοτήτων για τις οποίες εκπαιδεύονται οι ενάγοντες της κύριας δίκης δεν μπορεί εντούτοις να εμποδίσει το Δικαστήριο να δώσει απαντήσεις στα ερωτήματα που υπέβαλε το αιτούν δικαστήριο.

28 Πράγματι, οι οδηγίες περί αναγνωρίσεως και περί συντονισμού απαριθμούν σαφώς, όσον αφορά τις οικείες ειδικεύσεις, τόσο τις ονομασίες που ισχύουν εντός των κρατών μελών όσο και τις αρχές και τους οργανισμούς που είναι αρμόδιοι για τη χορήγηση των διπλωμάτων, πιστοποιητικών και λοιπών τίτλων που αντιστοιχούν στις σχετικές ειδικότητες. Εναπόκειται συνεπώς στο αιτούν δικαστήριο να καθορίσει, μεταξύ των εναγόντων της κύριας δίκης, εκείνους που πραγματοποιούν μία από αυτές τις ειδικεύσεις και μπορούν συνεπώς να τύχουν, βάσει της οδηγίας περί συντονισμού, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 82/76, του δικαιώματος για δέουσα αμοιβή κατά τη διάρκεια της εκπαιδεύσεώς τους.

29 Η Ιταλική Κυβέρνηση ισχυρίζεται ότι τα προδικαστικά ερωτήματα είναι απαράδεκτα για τον λόγο ότι προέρχονται από τον Giudice istruttore del Tribunale civile e penale, ήτοι από δικαστή ο οποίος, σύμφωνα με τους ιταλικούς δικονομικούς κανόνες, δεν πρόκειται να αποφανθεί επί της ουσίας της υποθέσεως.

30 Επί του σημείου αυτού, πρέπει να υπενθυμιστεί ότι δεν εναπόκειται στο Δικαστήριο, ενόψει της κατανομής των αρμοδιοτήτων μεταξύ αυτού και των εθνικών δικαστηρίων, να εξετάζει αν η απόφαση με την οποία του υποβλήθηκαν προδικαστικά ερωτήματα εκδόθηκε σύμφωνα με τους κανόνες του εθνικού δικαίου που αφορούν την οργάνωση των δικαστηρίων και τη δικονομία (βλ. αποφάσεις της 3ης Μαρτίου 1994, C-332/92, C-333/92 και C-335/92, Eurico Italia κ.λπ., Συλλογή 1994, σ. I-711, σκέψη 13, και της 16ης Σεπτεμβρίου 1999, C-435/97, WWF κλ.π., Συλλογή 1999, σ. I-5613, σκέψη 33).

31 Από τα προεκτεθέντα προκύπτει ότι τα προδικαστικά ερωτήματα είναι παραδεκτά.

Επί της ουσίας

32 Με τα ερωτήματα αυτά, το αιτούν δικαστήριο ερωτά κατ' ουσίαν, αφενός, αν, ελλείψει εμπρόθεσμης μεταφοράς στο εσωτερικό δίκαιο της οδηγίας 82/76, οι διατάξεις της οδηγίας αυτής που αφορούν την υποχρέωση καταβολής δέουσας αμοιβής για την ειδίκευση που πραγματοποιείται κατά πλήρη και κατά μερική απασχόληση είναι απαλλαγμένες αιρέσεων και αρκούντως ακριβείς ούτως ώστε οι ειδικευόμενοι ιατροί να μπορούν να προβάλλουν την υποχρέωση αυτή κατά των διοικητικών αρχών κράτους μέλους ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων και, αφετέρου, ποια είναι τα κριτήρια καθορισμού της «δέουσας αμοιβής».

33 Πρέπει να υπενθυμιστεί ότι το Δικαστήριο, με την απόφαση της 25ης Φεβρουαρίου 1999, C-131/97, Carbonari κ.λπ. (Συλλογή 1999, σ. I-1103), έχει ήδη αποφανθεί σχε-

τικά με την ερμηνεία του άρθρου 2, παράγραφος 1, στοιχείο γ', καθώς και του σημείου 1 του παραρτήματος της οδηγίας περί συντονισμού, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 82/76, τα οποία προβλέπουν ότι αμείβεται δεόντως η κατά πλήρη απασχόληση ειδίκευση, και έχει συνεπώς παράσχει στα εθνικά δικαστήρια όλα τα στοιχεία που είναι αναγκαία για την επίλυση τέτοιου είδους διαφορών.

34 Πρώτον, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι οι διατάξεις του άρθρου 2, παράγραφος 1, στοιχείο γ', καθώς και το σημείο 1 του παραρτήματος της οδηγίας περί συντονισμού, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 82/76, επιβάλλουν στα κράτη μέλη, όσον αφορά τους ιατρούς που μπορούν να τύχουν του συστήματος της αμοιβαίας αναγνωρίσεως, την υποχρέωση να τους καταβάλλουν αμοιβή κατά τη διάρκεια της εκπαιδεύσεώς τους προς απόκτηση ιατρικής ειδικότητας, εφόσον η ειδικότητα αυτή εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας. Η υποχρέωση αυτή είναι επομένως απαλλαγμένη αιρέσεων και αρκούντως ακριβής (βλ. προπαρατεθείσα απόφαση Carbonari κ.λπ., σκέψη 44).

35 Δεύτερον, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι, προκειμένου να καθοριστεί αν το δικαίωμα αυτό μπορεί να χορηγηθεί σε ειδικευόμενους ιατρούς, εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξετάσει, αφενός, αν οι ιατροί αυτοί ανήκουν στην κατηγορία των ιατρών που πραγματοποιούν μια από τις ειδικεύσεις οι οποίες απαριθμούνται στα άρθρα 5 ή 7 της οδηγίας περί αναγνωρίσεως (βλ. προπαρατεθείσα απόφαση Carbonari κ.λπ., σκέψεις 27 και 28) και, αφετέρου, αν η ειδίκευση αυτή πραγματοποιείται σύμφωνα με τις απαιτήσεις της οδηγίας περί συντονισμού, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 82/76 (βλ. προπαρατεθείσα απόφαση Carbonari κ.λπ., σκέψεις 33 και 34).

36 Τρίτον, το Δικαστήριο έκρινε ότι οι διατάξεις του άρθρου 2, παράγραφος 1, στοιχείο γ', καθώς και το σημείο 1 του παραρτήματος της οδηγίας περί συντονισμού, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 82/76, δεν είναι απαλλαγμένες αιρέσεων, στον βαθμό που δεν περιέχουν κανένα στοιχείο σχετικά τόσο με την ταυτότητα του οργανισμού

που υπέχει την υποχρέωση καταβολής της δέουσας αμοιβής όσο και με το τι πρέπει να νοηθεί ως δέουσα αμοιβή ή σχετικά με τη μέθοδο καθορισμού της αμοιβής αυτής (βλ. προπαρατεθείσα απόφαση Carbonari κ.λπ., σκέψη 47).

37 Ωστόσο, πρέπει να τονιστεί, τέταρτον, ότι το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο να εκτιμήσει κατά πόσον το σύνολο των διατάξεων του εθνικού δικαίου και ειδικότερα, όσον αφορά τον μετά την έναρξη της ισχύος τους χρόνο, οι διατάξεις νόμου εκδοθέντος με σκοπό τη μεταφορά της οδηγίας 82/76 στο εσωτερικό δίκαιο μπορούν να ερμηνευθούν, αμέσως μετά την έναρξη της ισχύος των διατάξεων αυτών, σύμφωνα με το γράμμα και τον σκοπό της οδηγίας αυτής, προκειμένου να επιτευχθεί το επιδιωκόμενο από την οδηγία αυτή αποτέλεσμα (βλ. προπαρατεθείσα απόφαση Carbonari κ.λπ., σκέψη 49).

38 Τέλος, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι, αν το αποτέλεσμα που προέβλεπε η οδηγία περί συντονισμού, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 82/76, δεν μπορούσε να επιτευχθεί μέσω συμβατής ερμηνείας, το κοινοτικό δίκαιο θα επέβαλλε στην Ιταλική Δημοκρατία την υποχρέωση καταβολής αποζημιώσεως για τις ζημίες που προκάλεσε στους ιδιώτες, εφόσον πληρούνταν τρεις προϋποθέσεις, ήτοι εφόσον ο παραβιασθείς κανόνας δικαίου είχε ως αντικείμενο την απονομή στους ιδιώτες δικαιωμάτων των οποίων το περιεχόμενο μπορεί να προσδιορισθεί, εφόσον η παράβαση είναι αρκούντως κατάφωρη και εφόσον υφίσταται άμεσος αιτιώδης σύνδεσμος μεταξύ της παραβάσεως της υποχρεώσεως που υπέχει το κράτος και της βλάβης που υπέστησαν οι ζημιωθέντες (βλ. προπαρατεθείσα απόφαση Carbonari κ.λπ., σκέψη 52).

39 Συναφώς, η πλήρης και αναδρομική εφαρμογή των μέτρων εκτελέσεως της οδηγίας 82/76 θα παρείχε τη δυνατότητα εξαλείψεως των επιζήμιων συνεπειών της εκπρόθεσμης μεταφοράς της, υπό τον όρον ότι η οδηγία αυτή έχει συννόμως μεταφερθεί στο εσωτερικό δίκαιο. Ωστόσο, εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο να μεριμνά ώστε η αποκατάσταση της ζημίας που υπέστησαν οι δικαιούχοι να είναι η προσήκουσα. Η πλήρης, σύννομη και αναδρομική εφαρμογή των μέτρων εκτελέσεως της οδηγίας 82/76 θα αρκούσε προς τούτο, εκτός αν οι δικαιούχοι αποδείκνυαν την ύπαρξη περαιτέρω ζημίας την οποία θα είχαν υποστεί λόγω του ότι δεν τους δόθηκαν, όταν

έπρεπε, τα χρηματικά οφέλη που εγγυάται η εν λόγω οδηγία και η οποία θα έπρεπε επίσης να αποκατασταθεί (βλ. προπαρατεθείσα απόφαση Carbonari κ.λπ., σκέψη 53).

40 Το αιτούν δικαστήριο υποβάλλει επιπλέον ερώτημα όσον αφορά την ερμηνεία των διατάξεων της οδηγίας περί συντονισμού, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 82/76, σχετικά με την υποχρέωση δέουσας αμοιβής για την ειδίκευση κατά μερική απασχόληση.

41 Επιβάλλεται συναφώς η διαπίστωση ότι η περιεχόμενη στη προπαρατεθείσα απόφαση Carbonari κ.λπ. και υπομνησθείσα στις σκέψεις 33 έως 39 της παρούσας αποφάσεως ανάλυση, όσον αφορά την ειδίκευση κατά πλήρη απασχόληση, μπορεί απολύτως να ισχύσει στην περίπτωση ειδικεύσεως ιατρού πραγματοποιουμένης κατά μερική απασχόληση.

42 Το συμπέρασμα αυτό προκύπτει τόσο από τον σκοπό όσο και από το γράμμα των οδηγιών περί συντονισμού και 82/76. Συγκεκριμένα, το άρθρο 3, παράγραφος 2, καθώς και το σημείο 2 του παραρτήματος της οδηγίας περί συντονισμού, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 82/76, προβλέπουν ότι για την ειδίκευση κατά μερική απασχόληση πρέπει να καταβάλλεται η «δέουσα αμοιβή».

43 Η αμοιβή αυτή, χορηγούμενη ως ανταμοιβή και αναγνώριση για την παρασχεθείσα εργασία, αφορά τους ειδικευόμενους ιατρούς που μετέχουν στο σύνολο των ιατρικών δραστηριοτήτων του τμήματος στο οποίο πραγματοποιείται η εκπαίδευση. Οι ειδικευόμενοι αυτοί αφιερώνουν συγκεκριμένα σ' αυτή την πρακτική και θεωρητική εκπαίδευση όλη την επαγγελματική τους δραστηριότητα καθ' όλη τη διάρκεια της εβδομάδας εργασίας ή, στην περίπτωση ειδικευομένου κατά μερική απασχόληση, σημαντικό τμήμα του χρόνου αυτού.

44 Το αιτούν δικαστήριο πρέπει συνεπώς να λάβει υπόψη τον ως άνω προσδιορισθέντα σκοπό των διατάξεων της οδηγίας περί συντονισμού, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 82/76, εφαρμόζοντας τις υπομνησθείσες στις σκέψεις 33 έως 39 της παρούσας αποφάσεως αρχές, προκειμένου να προσδιορίσει τόσο τον οργανισμό ο οποίος υπέχει την υποχρέωση καταβολής της δέουσας αμοιβής όσο και τη μέθοδο καθορισμού της αμοιβής αυτής.

45 Υπό τις συνθήκες αυτές, στο πρώτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 2, παράγραφος 1, στοιχείο γ', καθώς και το σημείο 1 του παραρτήματος της οδηγίας περί συντονισμού, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 82/76, και το άρθρο 3, παράγραφος 2, καθώς και το σημείο 2 του παραρτήματος της οδηγίας περί συντονισμού, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 82/76, πρέπει να ερμηνευθούν υπό την εξής έννοια:

— Η υποχρέωση καταβολής της δέουσας αμοιβής για τις περιόδους εκπαιδεύσεως, τόσο κατά πλήρη όσο και κατά μερική απασχόληση, των ειδικευόμενων ιατρών επιβάλλεται μόνο για τις ιατρικές ειδικότητες που είναι κοινές σε όλα τα κράτη μέλη ή σε δύο ή περισσότερα από αυτά και οι οποίες διαλαμβάνονται στα άρθρα 5 ή 7 της οδηγίας περί αναγνωρίσεως.

— Η υποχρέωση αυτή επιβάλλεται μόνον αν οι προϋποθέσεις της κατά πλήρη απασχόληση εκπαιδεύσεως που διαλαμβάνονται στο σημείο 1 του παραρτήματος της οδηγίας περί συντονισμού, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 82/76, ή οι προϋποθέσεις της κατά μερική απασχόληση εκπαιδεύσεως που διαλαμβάνονται στο σημείο 2 του παραρτήματος της οδηγίας περί συντονισμού, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 82/76, τηρούνται από τους ειδικευόμενους ιατρούς.

— Η εν λόγω υποχρέωση είναι απαλλαγμένη αιρέσεων και αρκούντως ακριβής καθόσον απαιτεί, προκειμένου ένας ειδικευόμενος ιατρός να μπορεί να τύχει του συστήματος αμοιβαίας αναγνωρίσεως που προβλέπει η οδηγία περί αναγνωρίσεως, η εκπαίδευσή του να πραγματοποιείται κατά πλήρη ή κατά μερική απασχόληση και να αμείβεται.

— Η εν λόγω υποχρέωση δεν παρέχει ωστόσο, αυτή καθεαυτή, τη δυνατότητα στο εθνικό δικαστήριο να καθορίζει ούτε την ταυτότητα του οφειλέτη που υποχρεούται στην καταβολή της δέουσας αμοιβής ούτε και το ύψος της αμοιβής αυτής.

Το εθνικό δικαστήριο οφείλει ωστόσο, οσάκις εφαρμόζει διατάξεις του εθνικού δικαίου που είναι είτε προγενέστερες είτε μεταγενέστερες μιας οδηγίας, να τις ερμηνεύει, στο μέτρο του δυνατού, υπό το φως του γράμματος και του σκοπού της εν λόγω οδηγίας.

46 Ενόψει της απαντήσεως που δόθηκε στο πρώτο ερώτημα, παρέλκει η απάντηση στο δεύτερο ερώτημα που αφορά τα κριτήρια καθορισμού της δέουσας αμοιβής.

Επί των δικαστικών εξόδων

47 Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν η Ιταλική και η Ισπανική Κυβέρνηση, καθώς και η Επιτροπή, που κατέθεσαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, δεν αποδίδονται. Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων.

Για τους λόγους αυτούς,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τέταρτο τμήμα),

κρίνοντας επί των ερωτημάτων που του υπέβαλε με διάταξη της 7ης Οκτωβρίου 1997 το Tribunale civile e penale di Venezia, αποφαίνεται:

Το άρθρο 2, παράγραφος 1, στοιχείο γ', καθώς και το σημείο 1 του παραρτήματος της οδηγίας 75/363/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 16ης Ιουνίου 1975, περί του συντονισμού των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων που αφορούν τις δραστηριότητες των ιατρών, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 82/76/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 26ης Ιανουαρίου 1982, περί τροποποιήσεως της οδηγίας 75/362/ΕΟΚ περί αμοιβαίας αναγνωρίσεως των διπλωμάτων, πιστοποιητικών και άλλων τίτλων ιατρικής και περί των μέτρων προς διευκόλυνση της πραγματικής ασκήσεως του δικαιώματος εγκαταστάσεως και του δικαιώματος της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών, καθώς και της οδηγίας 75/363, και το άρθρο 3, παράγραφος 2, καθώς και το σημείο 2 του παραρτήματος της οδηγίας 75/363, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 82/76, πρέπει να ερμηνευθούν υπό την εξής έννοια:

— **Η υποχρέωση καταβολής της δέουσας αμοιβής για τις περιόδους εκπαιδεύσεως, τόσο κατά πλήρη όσο και κατά μερική απασχόληση, των ειδικευόμενων ιατρών επιβάλλεται μόνο για τις ιατρικές ειδικότητες που είναι κοινές σε όλα τα κράτη μέλη ή σε δύο ή περισσότερα από αυτά και οι οποίες διαλαμβάνονται στα άρθρα 5 ή 7 της οδηγίας 75/362/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 16ης Ιουνίου 1975, περί αμοιβαίας αναγνωρίσεως των διπλωμάτων, πιστοποιητικών και άλλων τίτλων ιατρικής και περί των μέτρων προς διευκόλυνση της πραγματικής ασκήσεως του δικαιώματος εγκαταστάσεως και του δικαιώματος της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών.**

— **Η υποχρέωση αυτή επιβάλλεται μόνον αν οι προϋποθέσεις της κατά πλήρη απασχόληση εκπαιδεύσεως που διαλαμβάνονται στο σημείο 1 του παραρτήματος της οδηγίας 75/363, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 82/76, ή οι προϋποθέσεις της κατά μερική απασχόληση εκπαιδεύσεως που διαλαμβάνονται στο σημείο 2 του παραρτήματος της οδηγίας 75/363, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 82/76, τηρούνται από τους ειδικευόμενους ιατρούς.**

— **Η εν λόγω υποχρέωση είναι απαλλαγμένη αιρέσεων και αρκούντως ακριβής καθόσον απαιτεί, προκειμένου ένας ειδικευόμενος ιατρός να μπορεί να τύχει του συστήματος αμοιβαίας αναγνωρίσεως που προβλέπει η οδηγία 75/362, η εκπαίδευσή του να πραγματοποιείται κατά πλήρη ή κατά μερική απασχόληση και να αμείβεται.**

— **Η εν λόγω υποχρέωση δεν παρέχει ωστόσο, αυτή καθεαυτή, τη δυνατότητα στο εθνικό δικαστήριο να καθορίζει ούτε την ταυτότητα του οφειλέτη που υποχρεούται στην καταβολή της δέουσας αμοιβής ούτε και το ύψος της αμοιβής αυτής.**

Το εθνικό δικαστήριο οφείλει ωστόσο, οσάκις εφαρμόζει διατάξεις του εθνικού δικαίου που είναι είτε προγενέστερες είτε μεταγενέστερες μιας οδηγίας, να τις ερμηνεύει, στο μέτρο του δυνατού, υπό το φως του γράμματος και του σκοπού της εν λόγω οδηγίας.

Edward La Pergola Ragnemalm

Δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο Λουξεμβούργο στις 3 Οκτωβρίου 2000.

Ο Γραμματέας

R. Grass

Ο Πρόεδρος του τετάρτου τμήματος

D. A. O. Edward